

Oponentský posudek
bakalářské práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Martin Bulušek
Přirozené právo

Přednosti práce

Autor prokazuje dobrý a zralý vhled do jím pojednávané problematiky. Filosofická reflexe fenoménů práva, morálky či sociálně-politických struktur v jejich vzájemné provázanosti je provedena na úrovni a prozrazuje schopnost postihnout podstatné rysy tematizovaných fenoménů, a zároveň kriticky analyzovat nedostatky některých jejich tradičních či obecně rozšířených pojetí. Především je třeba ocenit, že autor přesně identifikuje a formuluje klíčové otázky a problémy vyvstávající v dilematu mezi tzv. iusnaturalismem a právním pozitivismem. Přitom velmi precizně diagnostikuje základní slabinu klasických – zejména novověkých osvíceneckých – přirozenoprávních teorií, resp. jejich pojmově filosofických předpokladů, a pokouší se o formulaci alternativního řešení, které by se obešlo bez konstrukce neměnné přirozenosti a racionální konstanty lidské bytosti, a zároveň uchovalo pravdivé jádro či oprávněný nárok přirozenoprávní pozice. Jeho vlastní pokus řešení opřený o Nietzschovu (byť místy poněkud svérázně interpretovanou) nemetafyzickou „procesuální“ ontologii je invenční, zajímavý a podle mého soudu v zásadě dostává autorově ambici – naznačuje určitá nosná východiska, na jejichž základě by bylo možno celou problematiku nově promyslet a uchopit.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Nejslabším článkem práce je poměrně omezená znalost literatury z oblasti filosofie a teorie práva. I když autor sám v úvodu výslovně upozorňuje, že cílem jeho práce „není rozbor jednotlivých přirozenoprávních koncepcí či mapování jejich vývoje“, skutečnost, že rekonstrukce myšlenkových pozic není opřena o konkrétní myslitele či texty, místy ubírá jeho polemice a kritice na přesvědčivosti. Zejména práce trpí absencí orientace v moderní literatuře z oblasti filosofie a teorie práva, která podobně jako autor sám hledá alternativy k tradičním pozicím iusnaturalismu a právního pozitivismu, přičemž se mocně inspiruje novějšími filosofickými směry. V práci tak není vůbec reflektována skutečnost, že podstatnou část filosofie práva po 2. světové válce lze charakterizovat právě jako pokusy o hledání cesty „mimo přirozené právo a právní pozitivismus“ (A. Kaufmann). Znalost alespoň části této literatury by autorovi jistě pomohla jeho vlastní úvahy kultivovat, formulovat diferencovaněji a lépe argumentačně podložit. Na druhé straně je zajímavé pozorovat, jak ho dobrá intuice a poctivé promýšlení problémů mnohdy přivádějí blízko k otázkám a pozicím formulovaným v rámci těchto moderních diskusí.

Pokud se autor vzácně pouští do interpretace moderních teoretiků práva (H. L. A. Hart, R. Dworkin), působí jeho výklady poněkud diletantsky. Tak např. na str. 7 přisuzuje Dworkinovi názor, že soudci se v tzv. obtížných případech „rozhodují proti zákonným normám“ (přestože před tím autor výslovně sám uvádí, že jde o situace, kdy pro daný případ chybí zákonná norma) – podle Dworkina se přitom soudci v těchto případech dovolávají principů a tvoří tak nové pravidlo, popř. nastolují nový standard výkladu určitého pravidla. Autorova formulace, že interpretaci práva, již soudci uplatňují v obtížných případech, chápe Dworkin jako „nacházení principů, tzn. snaží se ji opět vykládat jako následování pravidla“, ukazuje, že

neporozuměl Dworkinově pojmu principu – Dworkin se více než o co jiného snaží právě odlišit principy od pravidel. Poněkud bizarně působí tvrzení, že v Dworkinově knize (*Když se práva berou vážně*) se o povaze principů „moc bližšího nedozvíme“, přestože Dworkin výkladu o principech zasvětil celé dvě kapitoly této své knihy.

Autorovy vlastní úvahy jsou často pouze nadhozeny a zůstávají nedotaženy. Přitom nejsou vždy zcela konsistentní a lze se domnívat, že při jejich důslednějším promyšlení by se zapletl do obtížně řešitelných rozporů. Podle mého soudu autor nakonec uspokojivě neodpovídá na klíčové otázky, odkud se bere míra pro „kvantum moci“ přiměřené individuu a co ontologicky zakládá nárok subjektu na přiznání a ochranu jemu vlastní „sféry moci“ ze strany druhých. Podle některých formulací se zdá, že tímto základem je sám „boj komplexů moci“ (str. 25), – jehož je právo jakýmsi sedimentem a zároveň prostředkem, – tj. skutečnost, že si subjekt tuto sféru vybojuje ve střetání svobod a mocí v rámci společného světa. Toto řešení však dostatečně nevysvětluje, proč je subjekt ve sféře práva principiálně ochoten k dobrovolnému sebeomezení své moci, proč může mít zájem nejenom na ochraně a rozšiřování své vlastní sféry moci, ale i na přiznání jejich vlastních „sfér moci“ druhým, třeba i těm „bezmocným“, kteří si vůbec nejsou s to svoji sféru moci sami vybojovat. Na některých místech se zdá, že by právo mohlo být založeno na uznání druhých jako sobě rovných a z něho vycházejícího vzájemného přiznání vlastních sfér svobody a moci. Toto řešení alespoň naznačuje formulace na str. 22, kde autor s odvoláním na Nietzscheho charakterizuje „naše povinnosti“ jako „práva druhých na nás“, jichž „druzí nabyli tak, že nás uznali za sobě rovné, že nám přiznávají určitou moc, kterou je schopnost vracet.“ Ale i z této formulace nakonec vyplývá, že druzí si zaslouží svá práva až tím, že nejprve oni uznají „nás“ za sobě rovné. To mimo jiné opět nevysvětluje, jak mohou mít určitá práva „bezmocní“, tj. ti, kteří nemají šanci „nám“ takto předem vyjádřit své uznání (např. děti), nebo jak se touha po spravedlnosti může stát hodnotou sama o sobě. Zdá se mi, že právě v tomto ohledu se nejzřetelněji ukazují meze nietzschovského východiska pro založení práva. Ostatně autor sám jakoby na tyto meze sám narážel, když nakonec připouští, že existuje cosi jako „morální osoba coby zdroj důstojnosti člověka“ (str. 20), aniž by však tento motiv dále rozvedl a zdá se, že v rámci jeho konceptu spíše zůstává cizím tělesem. Stručně řečeno: Základní slabinou a mezí autorovy „ontologie“ zůstává nedostatečná analýza toho, jak do „rozvrhování možností“ jednotlivého subjektu ve světě vstupují druzí, která by uspokojivě vysvětlila základní skutečnost, že k sebekladení vlastní svobody a moci navíc přistupuje vůle, aby byla svoboda druhých. Nedostatečné pochopení této „původní situace“ koexistence svobod, pro niž je konstitutivní vůle k sebeomezení vlastní svobody ve prospěch druhých (jež ovšem možná skutečně lidskou svobodu teprve zakládá) a jež je společným kořenem jak práva, tak morálky, podle mého soudu kontaminuje nejenom autorovy úvahy o spravedlnosti v právu, ale zejména jeho úvahy o morálce a jejím vztahu k právu.

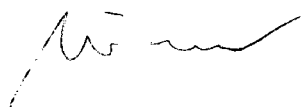
Některé slibné náběhy k řešení problému nad-pozitivních kritérií hodnocení pozitivního práva obsahuje aplikace Patočkova *Negativního platonismu* na tuto problematiku na str. 27-28. Autor zde navrhuje chápat pozitivní právo jako součást „daného jsoucího“, jež člověk na základě své svobody transcenduje, přičemž zároveň připouští, že toto překračování fixovaných norem nemůže být libovolné, ale má samo mít kvalitu spravedlivého a tvůrčího jednání. Tato úvaha však opět není domyšlena do svých důsledků a myšlenkový potenciál Patočkova spisu v tomto ohledu zůstává nevytěžen. Není patrně náhodou, že autor vůbec nezmiňuje Patočkův klíčový pojem „Ideje“ jakožto vlastního korelátu lidské svobody a že mu vůbec nenapadne myšlenka, která se při aplikaci *Negativního platonismu* na problematiku práva nabízí, totiž pochopit lidské úsilí o spravedlnost právě jako pohyb „transcendování“ směrem k Ideji, v jímž světle se stávající společenské normy a vztahy mohou ukazovat jako nespravedlivé či „nepravé“ čili vyžadující nápravu prostřednictvím výkonu práva. Takováto úvaha by totiž autora patrně opět přivedla do rozporu s jeho nietzschovskými východisky.

Právo by se pak mohlo ukázat nejenom jako prostředek „boje komplexů moci“ a výsledek intersubjektivního vyrovnávání „sfér moci“, ale jako projev hlubšího zakotvení lidské svobody v (negativně a nemetafyzicky myšlené) „Ideji“, v důsledku něhož je právě i svobodné lidské jednání neustále konfrontováno s nárokem své oprávněnosti či ospravedlnitelnosti. Úvaha důsledněji inspirovaná Patočkovým *Negativním platonismem* by tak pomohla otevřít nové perspektivy řešení jednoho z klíčových problémů v rámci diskusí mezi iusnaturalismem a právním pozitivismem, totiž otázky vztahu dimenze bytí (Sein) a „mětí“ (Sollen). Zakotvení svobody v „Ideji“ totiž naznačuje, že rozvrh lidské svobody je vždy již postaven pod nárok „mětí“ a že si tento rozvrh vzhledem k tomuto nároku sám bytostně rozumí, nakolik si nejenom ve vztahu ke všemu „danému jsoucím“, ale i k sobě samému klade otázku oprávněnosti. Tuším však, že před těmito důsledky by se autor patrně zalekl, aby nebyl obviněn z „moralizace skutečnosti“.

Hodnocení

Uvedené nedostatky práce jsou podle mého soudu dostatečně vyváženy jejími výše zmíněnými klady. Práci proto celkově hodnotím jako zdařilou a navrhuji klasifikaci známkou „výborně“ (1).

Václav Němec

V Praze 6. 9. 2010